

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องผู้บริหารในแนวคิดและทฤษฎีของพุทธปรัชญา
An Analytical Study of Concepts and Theories of the Administrator
based on the Buddhist Philosophy

พระสุพัฒน์ ปุณฺณมโน

Phra Supat Punyamano

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Email: Supatpunyamano@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 11 มิถุนายน 2561

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 1 กรกฎาคม 2561

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 11 กรกฎาคม 2561

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ มุ่งตอบคำถามเกี่ยวกับผู้บริหารตามแนวคิดและทฤษฎีของพุทธปรัชญา ซึ่งเมื่อสรุปแล้ว พบว่า แนวคิดและทฤษฎีของพุทธปรัชญาเป็นหลักคำสอนที่พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อตรัสรู้แล้ว ก็ได้นำออกมาเผยแผ่แก่ประชาชน พร้อมกันนี้ พระองค์ได้ทรงใช้หลักพุทธปรัชญาในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา จึงทำให้หลักคำสอนของพระพุทธองค์เป็นที่ยอมรับเรื่อยมา แต่จากสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน การพัฒนาด้านเทคโนโลยีได้รับการเน้นมากกว่าด้านอื่นๆ จนทำให้เกิดการมองข้ามศีลธรรมจริยธรรม และทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอย่างมากมาย ตลอดทั้งการบริหารองค์กรต่างๆ ก็ขาดประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จล้มเหลว ผู้บริหารและบุคลากรไร้คุณธรรมจริยธรรมด้วย ดังนั้น แนวคิดและทฤษฎีของพุทธปรัชญาจึงมีความจำเป็นที่ผู้บริหารองค์กรควรที่จะได้นำมาใช้ในองค์กร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กรและส่วนรวมนั่นเอง

คำสำคัญ: ผู้บริหาร, แนวคิดและทฤษฎี, พุทธปรัชญา

Abstract

This article focuses on answering questions about administrators according to the concepts and theories of Buddhist philosophy. The result of the study found that the concepts and theories of Buddhist philosophy are the doctrines that the Lord Buddha spread out to the people. Besides, he has used Buddhist philosophy in administrating the Sangha since his lifetime; therefore the Lord Buddha has been continually accepted. But now a day, the current situation people concentrate on technological development more than ever the past time. According to the result show that if people and society neglect to morals and ethics that would cause many social problems although the administration of organizations was ineffective and also the personnel was without morality and ethics as well. Therefore, the concepts and theories of Buddhist philosophy are necessary for the

administrator in the organization to apply in the administrating, therefore benefit of the organization and the general society.

Keywords: Management, Concepts and Theories, Buddhist Philosophy

1. บทนำ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระปรีชาสามารถอันยอดเยี่ยมหลายประการเช่นที่มีในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ 9 ประการ ที่เรียกว่า พุทธคุณ 9 ดังมีบทหนึ่งที่ว่า อรหิ สมมาสมพุทโธ พระองค์เป็นพระอรหันต์เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นต้น นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีพระคุณอันประเสริฐต่อโลก มากมาย โดยเฉพาะในด้านการบริหารพระพุทธานุภาพ จะทรงมีพุทธวิธีในการบริหารและการปกครองที่เป็นเลิศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้มากด้วยคุณสมบัติของนักบริหารและนักปกครองชั้นยอดของพระองค์ เพราะพระพุทธานุภาพที่กล่าวมาของพระองค์นั่นเอง จึงทำให้พระองค์สามารถประกาศพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วและเป็นปึกแผ่นคงสืบทอดมาถึงเราทั้งหลายถึงทุกวันนี้

2. ความหมายของผู้บริหาร

เฮาส์ (House, 1996) แห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลเวเนีย มีความเห็นคล้อยจองกับทัศนะดังกล่าว โดยเห็นว่า ผู้บริหาร (Manager) คือ ผู้ใช้อำนาจทางการ (Authority) ซึ่งมากับตำแหน่งที่ได้รับแต่งตั้งเพื่อให้สมาชิกขององค์การยอมปฏิบัติตาม การบริหารจัดการจึง ประกอบด้วย การนำวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ของผู้นำลงสู่การปฏิบัติ การประสานงานและการจัดคนทำงานในองค์การ ตลอดจน การแก้ปัญหาประจำวัน ที่เกิดจากการปฏิบัติงาน

วิโรจน์ สารัตนะ(วิโรจน์ สารัตนะ, 2555) ให้ความหมายของคำว่า ผู้บริหารไว้ว่า ผู้บริหารหมายถึง บุคคลที่รับผิดชอบให้การปฏิบัติงานองค์การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร, 2557) ผู้บริหาร หมายถึง สมาชิกในองค์การที่มีหน้าที่ในการจัดสรรทรัพยากร และประสานภารกิจของบุคคลอื่นในองค์การให้ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้เป็นผู้แก้ปัญหาอุปสรรค จัดความยุ่งยากซับซ้อน ด้วยการปฏิบัติตามหลักการบริหารงานที่ดี โดยเน้นที่การวางแผน การจัดระเบียบ การควบคุม การรักษาระบบ และโครงสร้างองค์การให้เป็นไปตามปกติ ซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ กัน ได้แก่ ผู้ควบคุมงาน หัวหน้าแผนก หัวหน้าฝ่าย ผู้จัดการสาขา รองประธาน ประธาน กรรมการ กรรมการผู้จัดการ เป็นต้น แต่ผู้นำ (Leader) ให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงมุ่งสร้างสิ่งใหม่ ๆ พัฒนาปรับเปลี่ยน มองการณ์ไกล ทำหลายสิ่งเดิม ๆ มุ่งทำในสิ่งที่ถูกต้อง และทำให้องค์กรสามารถดำเนินงานไปได้ในทิศทางที่ถูกต้อง โดยคำนึงถึงพื้นฐานความเป็นมนุษย์ คุณค่า และใส่ใจในเรื่องของอารมณ์ด้วย อย่างไรก็ตามผู้บริหารที่ดีต้องมีคุณสมบัติของผู้นำด้วย ในการกล่าวถึงเรื่องการบริหาร จึงมีการใช้คำว่า ผู้นำ และผู้บริหารไปด้วยกัน การแบ่งเป็นระดับของผู้บริหารนั้นเป็นการพิจารณาในแง่ของความสามารถรับผิดชอบ (Responsibility) ว่ารับผิดชอบอะไรบ้าง มากน้อยเพียงใด และต้องรับผิดชอบเรื่องสำคัญอย่างไร แต่การแบ่งประเภทของผู้บริหารจะพิจารณาในแง่ของอำนาจบังคับบัญชา (authority) ว่ากำหนดไว้อย่างไร ประเภทของผู้บริหารแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. **ผู้บริหารทำหน้าที่สั่งการ (Line Manager)** ผู้บริหารประเภทนี้ หากพิจารณาในด้านการใช้อำนาจก็คือ ผู้บริหารที่สามารถสั่งการให้บุคคลในหน่วยงานของตนเองได้ทุกเรื่อง ถ้าพิจารณาในแง่ของความสามารถรับผิดชอบก็คือ ผู้บริหารที่รับผิดชอบความสำเร็จและความล้มเหลวขององค์การอำนาจของผู้บริหารนี้คือ กำกับ ดูแล สั่งการ ประเมิน ลงโทษ เลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง คนที่อยู่ในส่วนของผู้บริหารได้

ดังนั้น หัวหน้าหน่วยงานทุกหน่วยงานทุกหน่วยงานก็เป็น line manager ของหน่วยงานนั้นคือสามารถสั่งการบุคคลในหน่วยงานของตนเอง หากพิจารณาในแง่ของความรับผิดชอบก็จะระบุได้ว่า ฝ่ายขาย ฝ่ายผลิต ฝ่ายจัดซื้อ และฝ่ายการเงิน เป็น line ขององค์กรเป็นต้น

2. ผู้บริหารทำหน้าที่ให้คำแนะนำ (Staff Manager) อำนาจของผู้บริหารประเภทนี้ตรงกันข้ามกับผู้บริหารที่ทำหน้าที่สั่งการ คือ สั่งการไม่ได้แต่ให้คำแนะนำ ให้การปรึกษาแก่ผู้บริหารที่ทำหน้าที่สั่งการได้เท่านั้น มีความรับผิดชอบทางอ้อมต่อความสำเร็จและล้มเหลวขององค์กร ช่วยให้งานของฝ่ายต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น ที่ปรึกษาของฝ่ายการเงินให้คำแนะนำแก่ผู้จัดการฝ่ายการเงิน ที่ปรึกษาของฝ่ายผลิตให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้จัดการฝ่ายผลิตและที่ปรึกษาของฝ่ายขายให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้จัดการฝ่ายขายต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็น staff ทั้งสิ้น หากพิจารณาในแง่ของความรับผิดชอบหน่วยงานที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพให้กับหน่วยงานอื่นในองค์กรเรียกว่าเป็นงาน staff ขององค์กร เช่น ฝ่ายบริหารงานบุคคล ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายกฎหมาย เป็นต้น ผู้จัดการของฝ่ายเหล่านี้ก็เป็น staff manager ขององค์กร แต่ผู้จัดการฝ่ายบริหารบุคคล ผู้จัดการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ผู้จัดการฝ่ายกฎหมายก็เป็น line manager ของหน่วยงานตนเพราะสั่งการคนในฝ่ายของตนเองได้

3. ผู้บริหารทำหน้าที่สั่งการเฉพาะด้าน (Functional Manager) ผู้บริหารประเภทนี้จะได้รับมอบหมายให้สั่งการได้เฉพาะเรื่องบางเรื่องเท่านั้น ซึ่งเป็นการช่วยบรรเทาภาระของผู้บริหารทำหน้าที่สั่งการประกอบกับ Functional manager มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ได้รับมอบหมายจาก line manager ให้สั่งการเฉพาะด้านเท่านั้น

4. ผู้บริหารทั่วไป (General Manager) เป็นผู้บริหารที่สามารถสั่งการได้ทุกหน่วยงานขององค์กร มีความรับผิดชอบสูงและสั่งงานได้หลายหน้าที่ หลายกิจกรรมโดยไม่จำกัด ตามปกติแต่ละหน่วยงานมักจะมี ความรู้มีความเชี่ยวชาญในงานของหน่วยงานนั้น เช่น ผู้จัดการฝ่ายการเงินจะมีความรู้ทางการเงิน ศึกษาทางด้านการเงินหรืออบรมทางด้านการเงินมาก่อน จึงจะมาเป็นผู้บริหารและรับผิดชอบงานในฝ่ายการเงิน ทำนองเดียวกันผู้จัดการฝ่ายการตลาดก็มีความรู้ทางการเงินด้านการตลาด ผู้จัดการฝ่ายผลิตก็มีความรู้ สามารถทางด้านการผลิตจึงจะได้รับการแต่งตั้งเป็น line manager ของฝ่ายตลาดและฝ่ายผลิต แต่สำหรับผู้บริหารทั่วไปก็อาจมีความรู้อย่างเดียวหรือหลายอย่างก็ได้แต่ไม่รู้ทุกอย่างก็ได้ เมื่อได้รับการแต่งตั้งเป็น general manager ก็จะต้องรับผิดชอบงานทุกอย่างทั้ง ๆ ที่งานบางอย่างอาจมีความรู้ไม่พอก็ได้ หากจะพิจารณาในแง่ของอำนาจบังคับบัญชา ผู้บริหารทั่วไปก็คือ line manager ของหน่วยงานทั้งหมดขององค์กรนั่นเอง

5. ผู้บริหาร (Administrator) หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้บริหารขององค์กรที่ไม่มุ่งหวังผลกำไร เช่น องค์กรที่เป็นหน่วยราชการ องค์กรการกุศล ส่วนท้องถิ่น เทศบาล หรือ โรงพยาบาลของรัฐ เป็นต้น

จากความหมายของคำว่า ผู้บริหาร ข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้บริหาร หมายถึง ผู้บริหาร (Manager) คือ ผู้ใช้อำนาจทางการ (Authority) ซึ่งมากับตำแหน่งที่ได้รับแต่งตั้งเพื่อให้สมาชิกขององค์กรยอมปฏิบัติตาม และรับผิดชอบให้การปฏิบัติงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จัดสรรทรัพยากร และประสานภารกิจของบุคคลอื่นในองค์กรให้ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้เป็นผู้แก้ปัญหา อุปสรรค จัดความยุ่งยากซับซ้อน ด้วยการปฏิบัติตามหลักการบริหารงานที่ดี โดยเน้นที่การวางแผน การจัดระเบียบ การควบคุม การรักษาระบบ และโครงสร้างองค์กรให้เป็นไปตามปกติ

3. ความหมายของการบริหาร

คำว่า บริหาร ตรงกับภาษาบาลีว่า “ปริหร” เป็นคำแสดงความหมายถึง ลักษณะของการปกครองว่าเป็นการนำสังคมหรือหมู่คณะให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกัน “ปริหร” อาจบ่งถึงความหมายที่ว่า การแบ่งงาน การกระจายอำนาจ หรือการที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะก็ได้ ในพระไตรปิฎกมักจะใช้คำว่า “ปริหร” กับกลุ่มสังคม เช่น “อหิ ภิกขุสงฆ์ ปริหริสสามิ” เราจักปกครองภิกษุสงฆ์ (ที.ม. 10/ 93 /86) เป็นต้น กิติ ตยัคคานนท์ กล่าวว่า “การบริหารคืองานของผู้นำหรือของผู้บริหารที่กระทำเพื่อให้กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันทำงานให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ” หน้าที่ของนักบริหารปรากฏอยู่ในคำจำกัดความที่พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต, 2541) กล่าวไว้ว่า “การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น” จากการใช้ความหมายของคำว่า บริหารจะเห็นได้ว่า การบริหาร (Administration) เป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงหรือเหมือนกับคำว่า การจัดการ (Management) นอกจากสองศัพท์นี้จะมีลักษณะใกล้เคียงกันแล้ว ยังมีศัพท์อื่น ๆ อีกมากที่นำมาใช้ผสมปนเปกันไป เช่น การบริหารรัฐกิจ สาธารณบริหาร หรือ รัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งถือว่าเป็นสาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์ การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เพราะการบริหารสามารถเรียนรู้และฝึกฝนเพิ่มเติมได้ แต่ในขณะเดียวกันการบริหารงานก็ต้องใช้ความรู้อันเป็นระบบที่เชื่อถือได้ร่วมกับการใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้งานบรรลุผลโดยได้ทั้งงานและได้ทั้งน้ำใจจากผู้ร่วมงานหลักการบริหารที่เราทั้งหลายมักจะนำมาใช้ในการบริหารงานนั้นมักจะนำแนวคิดหรือทฤษฎีของต่างประเทศมาใช้เป็นส่วนใหญ่ ดังที่กูลิคและเออร์วิค (Gulick and Urwick) จาก Management Theory and Practice ของเดล (Dale) ได้กล่าวถึงการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จผู้บริหารควรใช้กระบวนการบริหารงาน (Process of Management) 7 ประการ (POSDCRB) คือ (<http://kitmeaninoflife.blogspot.com/2008/08/blog-post.html>)

1. การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดลำดับกิจกรรมที่จะต้องกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการขององค์การ หรือหน่วยงาน หรือการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงความยุ่งยากหรืออุปสรรคที่พึงจะมีหรือการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

การกำหนดให้มีแผนงานเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ปัญญาของมนุษย์และใช้ความเพียรพยายามที่จะนำทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์การวางแผนที่ดีย่อมทำให้ประสบผลสำเร็จถึงครึ่งหนึ่งแล้วดังคำภีร์ยุทธศาสตร์ของซุนวูที่ว่า “รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้ง ชนะร้อยครั้ง” เป็นการกล่าวให้เห็นถึงความสำคัญในการวางแผนที่ดีของแม่ทัพหรือผู้บริหาร ย่อมทำให้รบชนะศัตรู อย่างไรก็ตามการวางแผนงานที่ดีต้องอาศัยข้อเท็จจริง สถิติ ข้อมูลต่าง ๆ ทั้งอดีต และปัจจุบันนำมาร่วมพิจารณาประกอบการวางแผนด้วย ซึ่งการวางแผนเปรียบเสมือนการทำนายอนาคต จึงเป็นไปตามหลักจักษุมหาของพระพุทธองค์

2. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายการบังคับบัญชาในองค์การ มีตำแหน่งอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่อย่างไร ใครสั่งการใคร ซึ่งเป็นไปตามสายงาน

3. การจัดอัตรากำลัง (Staffing) หมายถึง การสรรหาบุคคลเข้าทำงานในองค์การตามตำแหน่งหน้าที่ที่กำหนดไว้ โดยใช้หลักการใช้คนให้เหมาะกับงาน (Put the right man on the right job) เพื่อให้ทุกคนทำงานตามความสามารถและเกิดประโยชน์ต่อองค์การ ซึ่งคล้ายคลึงกับสัปปุริสธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า คนมีหลายประเภทมีจริตแตกต่างกัน ต้องใช้คนให้เหมาะกับจริตของแต่ละคน (จริตก็คือนิสัย)

4. การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การกำกับ สั่งการและมอบหมายงานให้แก่ฝ่ายหรือแต่ละงานนำไปปฏิบัติตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้

5. การประสานงาน (Coordinating) เป็นการติดตามฝ่ายหรืองานต่าง ๆ ว่าได้ดำเนินการถึงไหน มีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใดเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ร่วมงานละทิ้งงานหรือทุจริตต่อหน้าที่ซึ่งเป็นไปตามหลักการบริหารนิรนามโดยผู้บริหารต้องหมั่นประชุมผู้ร่วมงาน

6. การรายงาน (Reporting) เป็นการรายงานผลงานที่ได้ดำเนินการไปแล้วว่าประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง ซึ่งเป็นการควบคุมการทำงานอย่างมีหลักฐาน (การรายงาน) เพื่อการปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการบริหารนิรนาม[3]เช่นกัน

7. การงบประมาณ (Budgeting) เป็นการจัดทำรายการเงินในการดำเนินงานต่าง ๆ และรายงานเงินที่คงเหลือ เพื่อการวางแผนทางการเงิน (Fiscal Planning) และการควบคุมการใช้เงิน ซึ่งเป็นไปตามหลักจรรยาบรรณและหลักวิธี

จากความหมายของการบริหารที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การบริหาร เป็นการนำสังคมหรือหมู่คณะให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกัน รวมถึงการแบ่งงาน การกระจายอำนาจการบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การบริหารสามารถเรียนรู้และฝึกฝนเพิ่มเติมได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องใช้ความรู้อันเป็นระบบที่เชื่อถือได้ร่วมกับการใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้งานบรรลุผลโดยได้ทั้งงานและได้ทั้งน้ำใจจากผู้ร่วมงาน

4. คุณลักษณะของนักบริหาร

นักบริหารจะต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพุทฺธปาปณิกสูตร (อง. ตก. 20/ 458/ 133-134) ดังนี้

1. จกขุมา หมายถึง ต้องมีปัญญามองการณ์ไกล ต้องเป็นผู้ฉลาดสามารถในการวางแผนและฉลาดในการใช้คนคุณลักษณะข้อนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill

2. วิรุโ หมายถึง ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการจัดการธุระต่าง ๆ หรือกิจการทั้งปวงได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ข้อนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill

3. นิสสยสมปนโน หมายถึง เป็นผู้มีความสัมพันธ์ดีกับเพื่อนร่วมงาน และบุคคลอื่น ซึ่งเป็นทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คุณลักษณะทั้ง 3 ประการนี้มีความสำคัญมากน้อยต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความแตกต่างของนักบริหารถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนเป็นจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ 1 (จกขุมา) และข้อที่ 3 (นิสสยสมปนโน) สำคัญมาก ส่วนข้อที่ 2 (วิรุโ) มีความสำคัญน้อยลงมา เพราะผู้บริหารระดับสูงสามารถมอบหมายงานด้านเทคนิค หรือวิชาการให้ผู้ร่วมงานไปดำเนินการแทนได้ตามความสามารถและความเหมาะสมของผู้คนสำหรับผู้บริหารระดับกลาง คุณลักษณะทั้ง 3 ข้อ (จกขุมา วิรุโและนิสสยสมปนโน) มีความสำคัญเท่า ๆ กัน กล่าวคือผู้บริหารระดับกลางจะต้องมีความชำนาญเฉพาะด้าน และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ร่วมงาน ในขณะเดียวกันก็ต้องมีปัญญาที่จะมองการณ์ไกลหรือการวางแผนงานในอนาคตและวางแผนตัวเองเพื่อที่จะเป็นผู้บริหารระดับสูงต่อไปสำหรับผู้บริหารระดับต้น จะต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะข้อ 2 (วิรุโ) และข้อ 3 (นิสสยสมปนโน) เพราะต้องลงมือปฏิบัติงานร่วมกับผู้ร่วมงานหรือทีมงานอย่างใกล้ชิด แต่อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารระดับต้นจำเป็นต้องพัฒนาคุณลักษณะข้อ 1 (จกขุมา) ไปด้วย ก็คือ การพัฒนาปัญญาเพื่อเตรียมพร้อมเลื่อนขั้นสู่ตำแหน่งผู้บริหารระดับกลางต่อไปจากคุณลักษณะและทักษะของผู้บริหารระดับต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวถึงนั้น

5. หลักธรรมสำหรับการบริหาร

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบริหารหรือนักปกครองที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะ บริหารกิจการของหมู่คณะหรือประเทศชาติไว้อย่างมากมาย เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารนั้นได้ใช้อำนาจหน้าที่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นอย่างมากที่จะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ฉะนั้นหลักในการบริหารตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. **การบริหารตน** เป็นหลักการที่ว่าผู้บริหารที่ดี ต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อน จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดี

2. **บริหารคน** เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้ว ก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชา

3. **บริหารงาน** คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้านักบริหารสามารถจัดการกับตนเอง คนได้ดีก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงานอย่างแน่นอนหลักธรรมสำคัญที่ผู้บริหารหรือผู้ที่เตรียมตัว เพื่อเป็นผู้บริหารควรพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ พัฒนาตน พัฒนาคณะ และพัฒนางาน เพราะการพัฒนาทั้ง 3 ด้านนั้น จะสร้างความสุขให้แก่ตนเองและสังคม ทำอย่างไรจะพัฒนาได้ทั้ง 3 ด้าน พระพิพิธธรรมสุนทร วัดสุทัศน์เทพวรารามได้นำเสนอหลักธรรมในการบริหาร ซึ่งจะทำให้การบริหารตน บริหารคนและบริหารงาน บรรลุความสำเร็จสมความประสงค์ไว้ 11 ประการ คือ

1. **ส่งเสริมความรู้** สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนบริษัทของพระองค์ให้ทุกคนมีความรู้ การสอนคนนั้นต้องจัดทำเป็นบว 4 เหล่า (อง.จตุก 21/ 183/ 133) คือให้ความรู้ตามลักษณะภูมิปัญญา ดังนี้

2. **อยู่อย่างเสียสละ** ผู้บริหารต้องรู้สึกเสียสละให้กับลูกน้อง เช่นต้องมีสังคหวัตถุ 4 (อง.จตุก 21/ 42/ 32) คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา

3. **กระจายตำแหน่งงาน** อำนาจของงานนั้นไม่ใช่อยู่ที่รวมอำนาจผู้บริหารหลายคนประสบความสำเร็จล้มเหลว เพราะไม่ยอมแบ่งอำนาจลงไปการกระจายอำนาจภารกิจ เป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารนโยบายแบบ TQC ก็เน้นการกระจายนโยบาย (Policy Deployment) โดยการกระจายงาน กระจายอำนาจ และกระจายภารกิจ การไม่กระจายงานทำให้งานไม่ทัน เพราะมีงานมาก ต้องใช้หลาย ๆ คนช่วยกันและทำงานเป็นทีมลองมาพิจารณาต้นไม้ ต้นไม้ มีลำต้น มีราก มีกิ่งก้านสาขา และมีหน้าที่ต่างกัน และสร้างความสมดุลด้วย มิเช่นนั้นต้นจะเอียงจะล้มในที่สุดสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงกระจายตำแหน่งงานมี 80 พระอรหันต์เอกเรียกว่า เอตทัคคะ หรือ อสีติมหาสาวก ที่มีความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ เช่น พระโมคคัลลานะ ทรงยกย่องว่ามีฤทธิ์เสมอด้วยพระองค์พระสารีบุตร ทรงยกย่องว่ามีปัญญาเสมอด้วยพระองค์ จำไว้เสมอว่า “งานกระจุกผู้บริหารตาย งานกระจาย ผู้บริหารรอด”

4. **ประสานสามัคคี** งานทุกอย่างทุกชนิดมีปัญหาด้านการทะเลาะเบาะแว้ง แก่งแย่งชิงดี และมีความเข้าใจ คลาดเคลื่อนผู้บริหารที่ดีต้องประสานสามัคคีให้ได้ การประสานสามัคคีนั้นผู้บริหารที่ใหญ่ที่สุดต้องประชุมโต๊ะกลม ต้องมีใจกล้า เผชิญหน้ากล้าเรียกประชุมก่อนการประชุมต้องหาข้อมูลจากแต่ละคนก่อนเพื่อหาเหตุที่ถูกต้องไม่ฟังความข้างเดียว แล้วนำมาตัดสิน ไม่ควรไล่โทษกัน หรือไล่ปัดกัน จะสร้างความขัดแย้งบางท่านอาจเคยอ่านหนังสือ “การบริหารความขัดแย้ง” ก็พอจะเข้าใจปัญหาได้ดี การบริหารแบบไทย ๆ ที่ผิดพลาดคือ จับผิดและลงโทษทำให้ขาดการประสานสามัคคี ไม่ค่อยปรับความเข้าใจซึ่งกันและกันแต่ชอบปรับทุกข์กัน ปรับโทษกัน การบริหารอย่างมีแต่ล้มเหลวในที่สุด เพราะจะเกิดการ “คนแตกความสามัคคี” เพราะฉะนั้นควรระลึกไว้ว่าความพร้อมเพรียงของหมู่คณะในหน่วยงานนั้น ๆ ให้สำเร็จประโยชน์ได้ดังใจปรารถนา

5. ไม่เอาดีแต่เพียงตัว คือ ไม่เอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่ผู้อื่นเหยียบย่ำผู้อื่น แล้วเอาความดีมาใส่ตัวคนเดียว ย่อมเป็นไปไม่ได้ การบริหารที่ประสบความสำเร็จนั้นจะเกิดจากทีมงาน ดังนั้นการบริหารงานจะต้องช่วยกันต้องมีการยกย่องให้กำลังใจ มีการมอบของขวัญรางวัลให้เกียรติกัน ยกย่องเชิดชูแม้ผู้บริหารไม่มีอะไรจะให้ก็หัดพูดคำว่า “ขอบคุณ” ให้มันติดปากลูกน้องก็จะดีใจ ผู้บริหารยกย่องลูกน้อง ลูกน้องก็มีส่วนเกื้อกูลผู้บริหาร ศรัทธาผู้บริหาร ทำให้ผู้บริหารดูดีขึ้นไม่ได้ตกต่ำแต่อย่างใด ในการกล่าวคำว่า “ขอบคุณ” กับลูกน้อง

6. ไม่เมาเรื่องเงิน “เขาให้เงินก็อย่า งง อย่าไปหลงจนสุดขีด เงินก็เหมือนพวงมาลัย อาจจะกลายเป็นพวงหรีด” เราจะต้องพิจารณาว่าเงินเป็นเพียงปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดปัจจัย 4 คือ ข้าว ผั ยา บ้าน เงินเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสะดว การบริหารงานถ้าผู้บริหารเห็นแก่เงินก็จะใช้พนักงานอย่างทาส เอาเปรียบลูกน้อง หรือกินใช้จ่ายจนเปลืองเปลืองเจริญใจ คนระดับล่าง ระดับปฏิบัติการก็อย่าโลภเงินจนถึงกับโกงเงินบริษัท พระพุทธเจ้าเสด็จไปพบอุกาสโรภพ ยังตรัสกับพระอานนทว่า นั่นเป็นงูเห่า เป็นอสรพิษที่จะกัดคนเสมอ การจะทำอะไรก็ตามต้องระวังเรื่องเงิน

7. ไม่ใหญ่เกินผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชาคือ นายจ้างของเราเราคือลูกน้องของท่าน บางคนชอบแอบอ้างนายไปหากินทางทุจริตหรือไปอ้างกับคนอื่น เพื่อจะได้อะไรบางอย่าง เลขาบางคนซึ่งใกล้ชิดผู้บังคับบัญชา มักทำตัวใหญ่เกินผู้บังคับบัญชา พระอานนทเถระใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้ามากที่สุด พระอานนทขอพรจากพระพุทธเจ้า คือ ขออย่าให้รับเข้านิมนต์ ขออย่าส่งไปในที่นิมนต์ ขออย่าให้อะไรกับท่านเป็นพิเศษ เป็นต้นท่านปฏิบัติงานไม่ใหญ่เกินผู้บังคับบัญชา และมีความอ่อนน้อมถ่อมตน

8. ตั้งเมตตาไว้เป็นนิจ ผู้บริหารต้องมีเมตตาต่อผู้ใต้ปกครอง ผู้ใต้ปกครองต้องมีเมตตาต่อผู้บังคับบัญชา คำว่า “เมตตา” นี้ อาจตีความหมายถึง ความรัก ความเคารพ ความนับถือ การบูชา การเทิดทูน จนถึงความจงรักภักดี เทิดทูนเหนือเศียรเกล้า ผู้บริหารควรมีหลัก 3 ประการในเรื่องความเมตตา คือ มือเอื้อมปากอ้า และหน้ายิ้ม มือเอื้อม คือ เอื้อมไปแตะไปจับผู้ใต้ปกครองเป็นลักษณะอาการทางกายที่สร้างความเป็นกันเองเป็นห่วงเป็นใย แต่ต้องระวังอย่าให้เป็นการกระทำอนาจารต่อลูกน้อง ปากอ้า คือ เป่า ปลอบ ปลุก เป็นลักษณะทางวาจาในการให้กำลังใจลูกน้องทางวาจา หน้ายิ้ม คือการให้กำลังใจเป็นเรื่องของใจที่แสดงออกทางใบหน้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงปฏิบัติอย่างนี้ต่อพระสงฆ์ต่อพุทธบริษัทของพระองค์เช่นเดียวกัน ส่วนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาก็ต้องไปเยี่ยมเยียนถามข่าว หมอบราบกราบไหว้ต่อผู้บังคับบัญชาบ้าง เราทุกคนจะอยู่ได้อย่างมีความสุข

9. ใครทำผิดต้องเด็ดขาด ผู้บริหารงานต้องใจเพชรเด็ดขาด ผู้ใต้บังคับบัญชาจึงจะยอมรับกฎเกณฑ์ ผู้บริหารต้องเดินทางสายกลาง คือ ใช้ทั้งพระเดชพระคุณใครทำผิดต้องให้รางวัล ใครทำชั่วต้องลงโทษ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า นิคคณเห นิคคหารหิ กัรารบคนทีควรการาบ ปคคณเห ปคคหารหิ ยกย่องคนที่ควรยกย่อง

10. ไม่ประมาทมัวเมา สิ่งที่ไม่ควรประมาทมีการทำงาน ร่างกายที่แข็งแรงของเรา ความรู้ของเราที่มีอยู่ในขณะนี้ บริษัทจะยังยืนตลอดไปโรคร้ายไข้เจ็บ อุบัติเหตุ เงินทองที่มีอยู่ในขณะนี้ คู่แข่งทางการค้า ความไม่ประมาทในการบริหารงานนั้นจะต้องแข่งขันกับเวลา แข่งขันกับบุคคลและแข่งขันกับพื้นฐานของการพัฒนาและสามัคคี

11. ประมาทตัวทุกเวลา คือ การรู้จักประมาณตน ประมาณการและประมาณสถานการณ์นั่นเอง การประมาณในธุรกิจ เช่น บริษัทเรามีคนครบหรือไม่ แต่ละคนมีความรู้ครบไหม เงินทุนครบไหม คู่แข่งเป็นอย่างไร เป็นต้น และที่สำคัญผู้บริหารต้องประมาณเหตุการณ์ประมาณสถานการณ์ด้วย ดังนั้น จำเป็นต้องมีการประชุมกัน “เอาความคิดมารวมกัน” ดูตัวเอง บริษัทที่เราทำธุรกิจอยู่ หน้าที่การงานที่ทำอยู่ ต้องประชุมวิเคราะห์สถานการณ์เสมอ ๆ เมื่อวิเคราะห์แล้วพึงเหตุพึงผลหาเหตุรากเหง้า แล้วตัดสินใจแก้ไขปัญหาและหาทางปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไปพุทธวิธีในการบริหารที่กล่าวมานั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการนำพุทธ

ธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน แต่ก็ถือว่าเป็นทฤษฎีที่ทำท่ายต่อนักบริหาร และผู้ที่เตรียมตัวจะเป็นนักบริหาร

จากหลักธรรมสำหรับการบริหารที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นอย่างมากจะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ฉะนั้นหลักในการบริหารตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ 3 ประการ 1. การบริหารตน 2. การบริหารคน และ 3. การบริหารงาน

6. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญา

ความเป็นมาของพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาคือ ความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นั้น เป็นความจริงที่เป็นสัจจะ ความจริงที่เป็นสากล เปรียบได้กับความรู้ที่แจ่มแจ้ง เป็นที่สุดแล้วของความจริง แต่การที่จะรับรู้ความจริงแบบพุทธปรัชญานั้น ต้องการเกิดจากจิตหรือภายในบุคคล ซึ่งตรงนี้แตกต่างกับวิทยปรัชญาที่รับความจริงจากสสารหรือภายนอกบุคคล (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2552) พุทธปรัชญาได้หยั่งลึกในสังคมไทยนานนับพัน และได้หล่อหลอมเป็นวิถีดำเนินชีวิตของคนไทย จึงเห็นควรให้พุทธปรัชญาเป็นปรัชญาการศึกษาที่มีพื้นฐานอยู่บนความเป็นไทย ผู้รู้ที่สนับสนุนให้พิจารณาปรัชญาการศึกษาไทยบนพื้นฐานของพุทธปรัชญา เช่น ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ท่านพุทธทาสภิกขุ พระเทพเวที พระราชวรมุนี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง เป็นต้น พระพุทธเจ้าชี้ให้เห็นถึงความจริงหรือสัจธรรมในหลักไตรลักษณ์ ซึ่งได้แก่ อนิจจัง คือ ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขัง คือ ความเป็นทุกข์ อนัตตา คือ ความเป็นของไม่ใช่ตน

หลักไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 หมายถึงข้อสำหรับศึกษา, การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา, การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 4 อย่าง คือ 1) อธิศีลสิกขา คือศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงามให้ถูกต้องตามหลักจุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลัก มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลักอินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ตั้งอยู่ในความดีงาม มีสติสัมปชัญญะ และไม่มี ความละโมภโลภมาก 2) อธิจิตตสิกขา คือศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่การบำเพ็ญสมณกรรมฐานของผู้สมบุรณ์ด้วยอริยศีลชั้นธรรมา 4 ผู้บริหารจะต้องมีจิตใจหนักแน่น มั่นคงในการบริหารงานในองค์กร 3) อธิปัญญาสิกขา คือศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้ฌานแล้วจนได้บรรลุวิชชา 8 คือเป็นพระอรหันต์ ผู้บริหารจะต้องฝึกฝนอบรม และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งการยกระดับจิตใจ และทักษะการบริหาร ตลอดจนมีความสามารถรอบด้าน

ความหมายของพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา หมายถึง ความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วหรือพุทธธรรม (http://www.baanjomayut.com/library_2/educational_philosoph/06.html) พุทธปรัชญา ได้นำหลักเหตุและผลไปวิเคราะห์และอธิบายความจริงและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในโลก ได้ชี้แนะให้ทราบว่าจะไรคือความเป็นเลิศ หรือความดีที่พึงปรารถนาในชีวิต และจะศึกษาปฏิบัติให้เป็นผลได้อย่างไร

ลักษณะของพุทธปรัชญา

1. พุทธปรัชญามีลักษณะเป็น “เหตุผลนิยม” ในแง่ที่ว่าศรัทธาเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ศาสนิกชนพึงมีแต่ศรัทธาในทางพุทธศาสนาหมายถึงความเชื่ออย่างมีเหตุผลเป็นพื้นฐาน ดังจะเห็นได้ในหลักธรรมเรื่องความพ้นทุกข์ที่เรียกว่า “อริยสัจ 4 ประการ” เป็นหลักธรรมที่ตั้งขึ้นแสดงเหตุผลไว้อย่างชัดเจนคือการจะพ้นทุกข์ก็ต้องรู้ว่าอะไรเป็นตัวความทุกข์อะไรเป็นต้นเหตุของมัน การดับทุกข์คือดับอะไร หรือปฏิบัติอย่างไรจึงจะ

ดับทุกข์ได้ หลักธรรม 4 ประการนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติมาแล้วจนเกิดผลจึงได้ทรงนำมาสั่งสอน และการสอนก็ไม่ได้สอนโดยเผด็จการแต่ได้สอนแบบพื้นฐานของความเชื่อคือให้พิจารณาตามหลักเหตุผลจนเห็นจริงแล้วจึงเชื่อ ดังมีหลักฐานปรากฏในกาลามสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำมิให้คนเชื่อสิ่งใดง่าย ๆ ไม่ให้เชื่อในทางที่อาจผิดพลาดได้ 10 ประการ ที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก เล่ม 10 หน้า 241 และเล่ม 21 หน้า 259 ว่า

1. อย่าเชื่อโดยได้ฟังตามกันมา
2. อย่าเชื่อโดยทำสืบๆ กันมา
3. อย่าเชื่อตามข่าวลือ
4. อย่าเชื่อโดยอ้างตำรา – คัมภีร์ศาสนา
5. อย่าเชื่อโดยนึกเอาเอง
6. อย่าเชื่อโดยการคาดคะเน
7. อย่าเชื่อโดยการอนุมาน – อุปมาน
8. อย่าเชื่อโดยพอใจตรงกับความเห็นของตน
9. อย่าเชื่อโดยนับถือว่าผู้นั้นเป็นครูของเรา
10. อย่าเชื่อโดยนับถือว่าผู้นั้นเป็นครูของเขา

2. พุทธปรัชญามีลักษณะเป็น “อเทวนิยม” คือ ไม่นับถือเทพเจ้าแต่ถือว่ามีมนุษย์เป็นใหญ่ ในตัวเองควบคุมชะตาชีวิตของตนเอง ปฏิเสธพรหมลิขิต ปฏิเสธเรื่องพระเจ้าสร้างโลก เช่นเดียวกับศาสนาอื่น แต่ยอมรับการมีอยู่แห่งเทวดาต่างๆ ไป คล้ายเป็นประเภทของสัตว์ที่มีชีวิตของหนึ่งที่มีสภาพแวดล้อมต่างออกไปจากมนุษย์ ดังนั้น จึงมีคำกล่าวเป็นพุทธภาษิต ยืนยันว่าความรู้และความประพฤติ เป็นหลักสำคัญในการตัดสินนี้ พุทธปรัชญาแสดงคุณธรรมของเทวดาชั้นสูงคือพระพรหมไว้ด้วยเพื่อให้มนุษย์ทุกคนเป็นพรหมได้ในชาตินี้โดยคุณธรรมพระพุทธานุศาสนาคลายกับศาสนาอื่น ในข้อที่ยกย่องเทวดาน้อยกว่าคนที่มีคุณงามความดี (พระไตรปิฎก เล่ม 3 อุปาลิขิตสูตร หน้า 45)

3. พุทธปรัชญาเป็น “มนุษยนิยม” เพราะปฏิเสธปัญหาที่ลึกลับซึ่งทางปรัชญา ปฏิเสธเทพเจ้าและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งภายนอกโดยให้ความสนใจเพียงทุกขสุขในปัจจุบันของมนุษย์ จากการกระทำของมนุษย์เอง มีพุทธภาษิตบทหนึ่งที่มาจากรัมมบทว่า บุคคลพึงตั้งตนเองไว้ในทางที่ควรก่อน (อตตานุเมว ปฐมัม ปฏีรูป นิเวสเย) (สูตรตันตปิฎก เล่ม 25 เล่ม หน้า 36) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หลักการของพุทธปรัชญาเป็นมนุษยนิยม คือสอนให้มนุษย์แก้ปัญหาด้วยตัวมนุษย์เองโดยเริ่มจากตัวเองก่อน นอกจากนี้จะเห็นได้จากปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ เพราะเห็นว่าไม่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตในโลกนี้คือ 1. โลกเที่ยง 2. โลกไม่เที่ยง 3. โลกมีที่สิ้นสุด 4. โลกไม่มีที่สิ้นสุด 5. กายกับจิตเป็นอันเดียวกัน 6. กายกับจิตเป็นคนละส่วน 7. ตายแล้วสูญ 8. ตายแล้วไม่สูญ 9. ตายแล้วสูญก็มีไม่สูญก็มี 10. ตายแล้วสูญก็ไม่ใช่ไม่สูญก็ไม่ใช่ พระพุทธเจ้าให้เหตุผลที่ไม่ตอบคำถามทั้ง 10 ข้อนี้เพราะไม่ได้เป็นประโยชน์เพื่อความดับทุกข์เพื่อความสงบ เพื่อความรู้แจ้ง และเพื่อนิพพาน

4. พุทธปรัชญามีลักษณะเป็น “ปฏิบัตินิยม” ถือว่าความคิดใดๆ จะมีความหมายหรือไม่ ต้องขึ้นอยู่กับผลในการปฏิบัติของความคิดนั้นๆ ความคิดและความเชื่อที่ตินั้นควรนำมาปฏิบัติได้และอำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ ในสมัยเมื่อใกล้จะปรินิพพาน พระพุทธเจ้าทรงปรารภกับพุทธบริษัทที่มาบูชาพระองค์ว่า (มหาปรินิพพานสูตร เล่ม 10 หน้า 160) การบูชาพระองค์ด้วยอามิสบูชา มีดอกไม้เป็นต้นยังไม่ถือว่าเป็นการบูชาที่แท้จริง แต่ผู้ใดที่ประพฤติปฏิบัติธรรม ตั้งตนชอบในคลองธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเคารพ

สักการบูชาพระตถาคตด้วยการบูชาอันยอมเยี่ยงเป็นการแสดงให้เห็นว่าปฏิบัติบูชาหรือธรรมบูชานั้นเป็นการบูชาที่สูงสุดกว่าการบูชาด้วยวัตถุ เช่นดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น

5. พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ส่งเสริมความเสมอภาคและถือเสียงของคนหมู่มากเป็นเครื่องตัดสินชี้ขาด พระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วยกับการแบ่งชั้นวรรณะ ที่ว่าด้วยการแบ่งชั้นวรรณะนี้เป็นงานของพระเจ้าหรือพระพรหม (ในสุนาทริกสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เล่ม 15 หน้า 240) พระพุทธเจ้าทรงตอบสุนทริกการทวาช พราหมณ์ว่า อย่าถามถึงชาติสกุลเลย จงถามถึงความประพฤติดีกว่า โดยได้แสดงหลักธรรมและเหตุผลว่า

6. พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นประโยชน์สุขนิยม ถือว่า มนุษย์กับประโยชน์สุขของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่สุดจะเห็นได้จากหลักคำสอนที่มุ่งธำรงเสริมสร้างและพัฒนามนุษยธรรมขึ้นในโลกมนุษย์ เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมของมนุษย์เอง ดังจะเห็นได้จากหลักธรรมที่เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจส่วนบุคคลและครอบครัวโดยทั่วๆ ไปคือทฤษฎีมิมิกัดละประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันอันว่าด้วยการสอนหลักปฏิบัติในทางด้านเศรษฐกิจ 4 ประการ คือ (พระไตรปิฎกเล่ม 23 หน้า 294)

7. พุทธปรัชญามีลักษณะเป็นสากล พระธรรมของพระพุทธเจ้าถืออริยสัจ 4 เป็นของจริงที่มีอยู่ในโลกตลอดกาล เป็นความจริงที่มีอยู่ในชีวิตพระพุทธเจ้าตรัสว่า สภาวธรรม หรือทำนองคลองธรรมเป็นจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะ มีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นหรือไม่ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบสัจธรรม แล้วทรงนำมาแสดงสภาวธรรมนั้นให้ปรากฏ (จากธัมมนิยามสูตร) ดังนั้น ความจริงหรือสัจธรรมที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาตินี้จึงเป็นสากลสำหรับทุกคน มิใช่สิ่งประดิษฐ์หรือคิดขึ้นตามอารมณ์เพื่อพินพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรว่า

8. มนุษย์ตามทัศนะของพุทธปรัชญา คำว่า “มนุษย์” เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต และบาลีตามหนังสือพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และตามหนังสือพจนานุกรมของกระทรวงศึกษาธิการให้คำจำกัดความไว้ว่า มนุษย์ อ่านว่า มนะอุชยะ เป็นภาษาสันสกฤตและบาลีอิทธิพลต่อภาษาไทยมาก ศัพท์ว่า “มนุษย์” ที่ใช้ในภาษาไทยมาจากภาษาสันสกฤตซึ่งมีรากศัพท์ดังนี้ มน+อุชยะ = มนุษย์ มีความหมายว่า ผู้ที่จิตใจสูง มนะ แปลว่าใจ อุชยะ แปลว่าสูง ดังนั้น คำจำกัดความที่ถูกต้องก็คือ ผู้มีจิตใจสูงกว่าสัตว์ทั้งหลายในโลก ส่วนคำว่าบุคคลเป็นคำที่บัญญัติขึ้นภายหลังมาจากรากศัพท์ที่เป็นภาษาบาลี วิเคราะห์ ตามหลักภาษาศาสตร์ ดังนี้ บุติ คลตติ = บุคฺคโล (สตโต) (สัตว์ใด) ย่อมบริโภคน้ำของเน่า สัตว์นั้นชื่อว่าบุคคล ดังนั้นคำว่า บุคคล หมายถึงสัตว์ที่บริโภคของที่ตายแล้ว

7. วิเคราะห์ผู้บริหารในแนวคิดและทฤษฎีของพุทธปรัชญา

จากบทวิเคราะห์ผู้บริหารในแนวคิดและทฤษฎีของพุทธปรัชญานั้น จะเห็นได้ว่า ผู้บริหารสามารถนำเอาแนวคิด และทฤษฎีพุทธปรัชญามาใช้ในการบริหารได้ซึ่งจะกล่าวถึงผลของการนำมาใช้ว่ามีข้อดี และข้อเสีย ดังนี้

ข้อดี ประกอบด้วยเป็นการให้คุณค่าในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดกับผู้บริหาร และบุคลากรในองค์กร ผู้บริหารได้พัฒนาจิตใจของตนให้สูงขึ้นตามแนวพระพุทธศาสนา ทำให้การบริหารงานเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้บริหารได้รับทราบปัญหาของหน่วยงานในทุกด้าน ทำให้ผู้บริหารทราบถึงแนวทางในการพัฒนาตนเอง พัฒนาหน่วยงาน และพัฒนาบุคลากร พุทธปรัชญาที่มีความทันสมัยสามารถนำมาปรับใช้ได้กับทุกสภาพงาน หรือองค์กร

ข้อเสีย ประกอบด้วยการนำหลักพุทธปรัชญามาใช้ในการบริหารงาน หากเป็นเพียงนโยบาย เพื่อให้เกิดการยอมรับ ไม่ได้นำมาปฏิบัติจริง ย่อมเป็นช่องทางให้เกิดความไว้วางใจผู้บริหารของบุคลากร หรือ

หน่วยงานภายนอก อันสืบเนื่องจากข้อที่ 1 จนอาจไม่มีการตรวจสอบการปฏิบัติงาน ส่งผลให้เกิดความล้มเหลวด้านคุณธรรมจริยธรรม เกิดความไม่หลากหลายในด้านแนวทางการบริหาร เพราะนำหลักพุทธปรัชญามาใช้เพียงอย่างเดียว ขาดแนวคิดที่หลากหลายในการบริหาร

8. บทสรุป

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับเรื่องผู้บริหารในแนวคิดและทฤษฎีของพุทธปรัชญานั้น โดยสรุป แนวคิด และทฤษฎีของพุทธปรัชญานั้น ถือว่าเป็นหลักพื้นฐาน ซึ่งเป็นความจริงของชีวิตที่มนุษย์จักต้องเผชิญ ซึ่งผู้ที่ให้กำเนิดก็คือ องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐแก่โลก และมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์เป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ซึ่งถือว่าเป็นยอดแห่งมนุษย์ทั้งหลาย เมื่อตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็นำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์มาเผยแผ่ ให้เกิดเป็นสังฆธรรมแห่งโลก อันควรที่จะนำมาปฏิบัติอย่างยิ่ง ตลอดระยะเวลาการเผยแผ่หลักธรรมของพระองค์นั้น ได้ทำให้เกิดพระสงฆ์สาวกของพระองค์เป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงใช้หลักปรัชญาของพระองค์อันประกอบเข้ากับพระปรีชาสามารถในการบริหารคณะสงฆ์จนปัจจุบันแม้พระองค์จะปรินิพพานไปนานแล้ว แต่หลักพุทธปรัชญา ยังคงปรากฏอยู่ ด้วยโลกในยุคปัจจุบันนั้นมีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีมากกว่าด้านอื่นๆ จนมองข้ามด้านจิตใจ คือ ศีลธรรมจริยธรรม อันเป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคมอยู่ทั่วไป ในหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆก็เช่นกัน การบริหารหน่วยงานหลายแห่งขาดประสิทธิภาพ ประสบความล้มเหลวไร้ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมทั้งผู้บริหาร และบุคลากร แนวคิด และทฤษฎีพุทธปรัชญาจึงมีความจำเป็นที่ผู้บริหารจะได้นำมาปรับใช้ในองค์กร เพื่อให้เกิดประโยชน์อันเป็นข้อดีในด้านการบริหาร และแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน หรือองค์กร แต่ก็ควรพึงระวัง ด้วยอย่าพึ่งทำเพียงแคเป็นนโยบาย ต้องนำไปปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลสำเร็จได้

บรรณานุกรม

- กิติ ตยัคคานนท์. (2538). **นักบริหารทันสมัย**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บัตเตอร์ฟลาย.
- กิตติมา ปรีดีติลล. (2529). **ทฤษฎีบริหารองค์การ**. กรุงเทพฯ: ธนะการพิมพ์.
- กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). **พระไตรปิฎกฉบับหลวง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- จรรณ ดอกบัวแก้ว และคณะ. (2535). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา**. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ชนุตรา อิทธิธรรมวินิจ. (2540). **การบริหารงานด้วยหลักธรรม**. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วิสัยทัศน์การศึกษาศาสนาในศตวรรษหน้า จัดโดยบัณฑิตศึกษา สาขาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ติน ปรัชญพฤต. (2527). **ทฤษฎีองค์การ**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ธีรวิทย์ ประทุมพรรัตน์. (2531). **ทฤษฎีการบริหารและการจัดการองค์การ**. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญทัน ดอกไธสง. (2523). **ทฤษฎี : การบริหารองค์การ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- มุสสดี สัตยมานะ และสุพัตรา เพชรมณี. (2521). **ระบบบริหารและระเบียบวิธีปฏิบัติราชการ**. กรุงเทพฯ: ประชาชน.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). **การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- _____. (2536). **การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2546). **ทิศทางการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร. (2557). **บทบาทผู้บริหาร ผู้นำยุคใหม่. สื่อการสอนวิชา เทคนิคการจัดการสมัยใหม่**.

วิจิตร ศรีสอ้าน และคณะ. (2523). **หลักและระบบบริหารการศึกษา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิโรจน์ สารัตนนะ. (2555). **แนวคิด ทฤษฎี และประเด็น เพื่อการบริหารทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ: จก.ทิพย์วิสุทธิ์.

สถาบันการพัฒนารวมชน กรมการพัฒนารวมชน. **หลักสูตร “ผู้นำการพัฒนา”**.
<http://www.novabizz.com/NovaAce/Leader.htm>

Abramson, Mark A. (1996). **In Search of the New Leadership**. Management, September.

จันทราณี สงวนนาม. (2545). **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา**. กรุงเทพฯ: บริษัทบุ๊คพอยท์ จำกัด. <http://uhost.rmutp.ac.th/kanlayanee.so/L4/4-2-1.htm>.